

N. STEINHARDT – O VIAȚĂ DE OM, AȘA CUM A FOST

CORNEL UNGUREANU

Cartea lui George Ardeleanu, *N. Steinhardt și paradoxurile libertății* urmează unei munci de cercetare intense care l-au așezat între cei mai importanți specialiști ai "domeniului Steinhardt". Spun "domeniul Steinhardt" fiindcă scriitorul a ilustrat căi de mare dificultate în acțiunea și în realizarea sa culturală. A fost, în secolul douăzeci al culturii, într-un timp-și-contra timp căruia e greu să-i lămurești rațiunea, argumentele, durata. Este mereu o persoană publică, dar cu fața întoarsă mereu către alte persoane care știu a păstra secretul, taina, care pot să poarte un dialog subversiv. E un erudit, dar erudiția lui nu îl așază într-o serie ușor recognoscibilă. Iată de ce monografia (să-i spunem așa) lui George Ardeleanu inaugurează alt timp al cercetării în care avem documentele pe masă. Specialist al domeniului, George Ardeleanu ne propune o cercetare sigură și necesară. Pornind, în *Argumentul* introductiv, de la imaginea "primului Steinhardt", cel din anii treizeci ai culturii române, și a celui al doilea Steinhardt, cel împlinit după 1965, George Ardeleanu arată că există, chiar în decupajele unor importanți critici literari, simplificări care fac necesare cercetări mai amănunțite legate de viața scriitorului. Punctul de pornire al lucrării ar putea fi descoperit chiar în *Argumentul* inaugural.

Autorul se oprește asupra unui eseu important al lui Virgil Nemoianu care vrea să atragă atenția asupra modificărilor produse în literatura română în ultimul secol. În *Modificări canonice și generații de aur* Virgil Nemoianu crede a descoperi un moment de cotitură în "generația" celor născuți în jur de 1920: "Este momentul lansării unei "generații-cheie"...cu rol de placă turnantă, pentru o continuitate și o coerență benefică" scrie Nemoianu. Ar fi vorba deci de o generație de oameni de cultură născuți în jur de 1920, afirmați fie după 1945, fie după 1965, fie după 1990. Din această generație ar face parte Mihai Șora, Alexandru Paleologu, Adrian Marino, N. Steinhardt, Dinu Pillat, scriitorii Cercului literar de la Sibiu, apoi Caraion, Geo Dumitrescu, Constantin Tonegaru, Virgil Ierunca, Monica Lovinescu, Al. Zub, Ion Țuculescu, Paul Constantinescu etc. Trăsături comune, scrie autorul *Îmbălbânzirii romantismului* și citează fidel George Ardeleanu, ar fi "o subtilă sinteză între orizontul european larg și o anume acceptare a localismului și înrădăcinării,...debarasarea de naționalism, fie el agresiv sau modest, o anume dialectică intimă cu religiosul [...]. iar, în plan ideologic, [...] o orientare graduală spre un liberalism inteligent, substanțial, spre un echilibru între un democratism generos și elitism tolerant, meritocratic".

Autorul cărții are, în fața unor afirmații pe cât de categorice, pe atât de riscante, o observație de bun simț: "Ceea ce lipsește, totuși, din ecuația înșirării lui în această paradigmă (nu e un reproș, de vreme ce tema articolului nu e... Steinhardt, așază o paranteză politicoasă George Ardeleanu) este imaginea "primului" Steinhardt, autor în deceniul al patrulea a nu mai puțin de cinci volume și a zeci de articole...". Precizările pe care le face pot fi lămuritoare pentru majoritatea cercetătorilor care s-au oprit asupra operei lui Nicolae Steinhardt: "Înainte de necesara sinteză între "cosmopolit" și

"național", tânărul Steinhardt se afiliază, mai degrabă, paradigmei "cosmopolite", înainte de sinteza între democratism și elitism tolerant, tot tânărul Steinhardt optează pentru un liberalism conservator văzut mai degrabă în relație de incompatibilitate cu democrația, susceptibilă de a instaura tirania majorității (aici Steinhardt se află în descendența unor Benjamin Constant, Guizot, Prevost-Paradol ș.a.), înainte de a deveni creștinul Steinhardt și apoi monahul Nicolae există un Steinhardt serios implicat în problemele civilizației și spiritualității iudaice [...]. După cum există un Steinhardt care traversează o îndelungată "perioadă de mlaștină", de vid existențial, de incertitudini, de angoase, de orbecăiri, de indecizii".

Observații de importanță excepțională care atrag atenția, cel puțin în subtext, cât de necesare ar fi documentările atente asupra tuturor autorilor care propun "un alt nivel referențial", "un alt punct din care ar începe judecarea întregii culturi române moderne". De la observațiile lui Ardeleanu pot începe dreptele judecăți asupra celui lung și de autori care ar realiza "modificările canonice". Există, în scrisul și în afirmarea fiecăruia dintre cei bănuți a defini "alt nivel referențial" un șir de etape care trebuie luate în considerație. Sau cum spune autorul: "Pentru un asemenea echilibru între imaginea "primului" Steinhardt și cea a "ultimului" Steinhardt pledează prezentul studiul monografic. În ce măsură "primul" îl anunță pe "cel din urmă" și-n ce măsură "cel din urmă", din *Jurnalul fericirii* ori din volumul *Dăruind vei dobândi*, îl resemnifică pe primul. Este o reechilibrare absolut necesară, în absența căreia nu poate fi înțeleasă adecvat nici complexitatea personalității autorului și nici măcar imaginea "ultimului" Steinhardt, cel, îndeobște, mai bine cunoscut publicului larg".

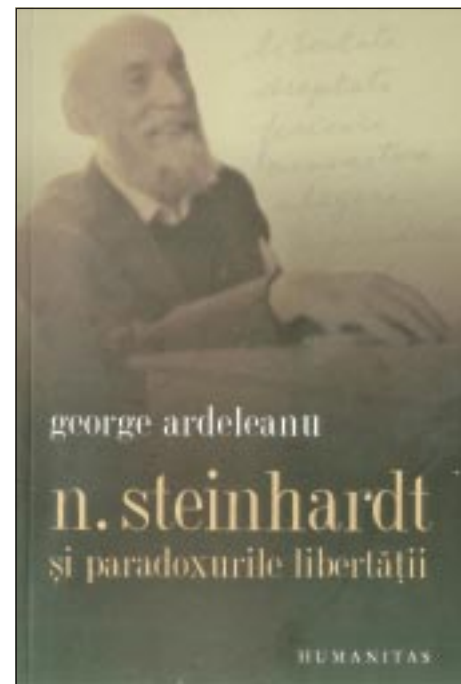
Excepționalul interes al lucrării lui George Ardeleanu derivă și din faptul că atrage atenția nu doar asupra înțelegerii relației dintre "primul Steinhardt" și "ultimul Steinhardt", ci și a relației dintre "primul Șora, Paleologu, Marino, Negoitescu, Doinaș, Caraion, Geo Dumitrescu, Ierunca" și "ultimul Șora, Paleologu, Marino, Doinaș, Caraion... etc.", autori care trebuie contextualizați cu grijă, dacă vrem să fixăm corect nivelele referențiale. Întreprinderea lui mi se pare, și din acest motiv, exemplară. Și este exemplară și fiindcă George Ardeleanu se oprește pe larg în arhive, caută și descoperă documente, stăruie la CNSAS ca să afle asemănările și deosebirile între "primul Steinhardt" și celălalt Steinhardt, asupra căruia insistă exegeții de ultimă oră, jurnaliștii preocupați de "scandalul" literaturii sau/și al credinței. Sau, pur și simplu, o operă necesară bune înțelegeri a ultimei jumătăți de veac a scrisului românesc. Văd în cartea lui Ardeleanu o importanță operă de cercetare, cu fericite intenții de salubritate a unei "istorii literare" prea interesată de parțializări, segmentări fanatice, partizane, implicite capabilă de falsuri cu consecințe grave pentru înțelegerea ultimului secol al culturii române.

Prima parte, *Biografie, ideologii, metamorfoze spirituale* realizează, cu importante documente, un arbore genealogic. George Ardeleanu insistă, cu fericite rezultate, asupra biografiei bunicilor, părinților – personalități

puternice, importante și pentru biografia românească, dar și cea europeană a scriitorului. Dacă scriam că monografia sa inaugurează un timp al cercetării în care avem toate documentele pe masă, o făceam pentru a sublinia calitatea (expresivitatea) documentelor propuse de autor. Insistențele asupra biografiei tatălui, coleg la Politehnica din Zurich cu Albert Einstein, înrudirea pe linie maternă cu Freud sunt date care deschid noi direcții ale cercetării. După cum o importanță deschidere către înțelegerea scriitorului este și faptul că tatăl, participant la primul război mondial, laureat al ordinului Coroana României, este membru al Societății Mărășești.

Așa că a doua parte (*În cerc; 30 de ani în vizorul securității*), consacrată Dosarului de securitate, nu este o simplă juxtapunere de dosare. Autorul reproduce documente fundamentale ale anilor de reclusiune și încearcă a identifica personajele principale ale epocii. Între numeroasele documente, cele puse în pagină de George Ardeleanu au o semnificație sporită: ele ilustrează "cercul" – felul în care, "în cerc" Steinhardt își păstrează luciditatea, demnitatea, bucuria de a fi împreună cu cei "din cercul său". Autorul confruntă documentele descoperite de dânsul cu altele din alte "dosare ale închisorilor". Nu trebuie, arată monografistul, să trecem prea repede peste relația lui N. Steinhardt cu Constantin Noica. Ea începe din vremurile în care tânărul Steinhardt va parodia, cu dezinvoltură, *Mathesis*. În *Nota introductivă* a parodiei, Steinhardt anunță dispariția filozofului. Și își pune întrebarea: "Să fi ajuns C. Noica prin voință, în lumea ideală la care cu atâta convingere și cu atât talent aspiră? Să sperăm pentru familia lui că nu, pentru progresul omenirii că da". Bănuielile care îl fixează pe Noica în lumea idealelor alternează cu altele, care anunță ospețe: "De ce să facem ceva? Să rămânem în fixitatea veșnică a sumei unghiurilor unui triunghi.... Când vedem mâncarea pe masă, să ne gândim la pisica moartă la popa-n poartă. Să nu rădem./Foamete și perpendiculare. Veșnicie și paralelograme. Liniște și cuburi.... Veșnicia universului în tine". Dacă în capitolul *Casa cu turn de la Câmpulung. Procesul "Noica-Pillat". Detenția (1948-1964)* George Ardeleanu analizează cu subtilitate și cu un bun aparat critic relații, convergente sau divergente, dintre Noica și Steinhardt, în partea a doua a lucrării, *În cerc: 30 de ani în vizorul securității*, importante sunt secțiunile care se opresc asupra felului în care *Jurnalul fericirii* ajunge în arhivele securității. *Katherine Verdery și N. Steinhardt: o întâlnire în "oglinzile" securității*. Studiu de caz este un capitol important, convingător și prin *Addenda*, cu Documente transcrise și Documente facsimilate. De altfel cartea este foarte vie și spectaculos convingătoare prin felul în care autorul așază, lângă narațiunea critică, documentul, transcris sau facsimilat.

Deosebit de importantă ni s-a părut secțiunea a treia, *Câteva teme steinhardtiene (și tot atâtea aproximări)* prin felul în care inaugurează direcții de cercetare ale operei lui Nicolae Steinhardt. Dacă începuturile literaturii Anthistius nu ne sugerează situații convingătoare în interiorul "generației tinere", dezvoltări

ample al propune subcapitolul al doilea, consacrat *Incertitudinii ca metodă de lucru și critica hedonistă*. Viitorul exeget ar putea găsi argumente numeroase pentru așezarea criticului hedonist în contextele oferite de societatea de consum. Altă temă a viitorului ar fi a raportului dintre N. Steinhardt și generația 80. Dincolo de stilul subversiv al criticului de susținere din ani 80 ar trebui avut în vedere programul generos al cititorului Steinhardt. El este mereu gata să imagineze fericit porind de la un vers, de la o sintagmă propusă de un autor din preajmă sau din apropierea prietenilor săi. Mai angajant, cu observații subtile este ultimul subcapitol, *Problema libertății la N. Steinhardt și la F.M. Dostoievski*. Într-o carte care nu e marcată nici de tentații hagiografice și nici de vreun patos negativist, autorul își asumă riscurile într-o comparație elaborată cu dezinvoltură, fără riscurile unei erudiții specioase sau ale unor afirmații partizane.

Valoarea documentară a cărții este indiscutabilă și, prin documentele care subliniază familiarizarea autorului cu "fenomenul Steinhardt" de-a lungul a numeroși ani, cercetarea rămâne un reper peste care nu se va putea trece în viitor. Dincolo de documentarul viu, patetic lămuritor, există încă numeroase calități care se cer a fi numite aici. În primul rând, ar fi vorba de tactul, echilibrul, finețea cercetătorului. Monografistul a fost în fața unor "scandaluri" care aveau nevoie de un analist atent și de un judecător imparțial. Primul și cel mai important ar fi al convertirii. George Ardeleanu contextualizează fenomenul fără exces de erudiție și fără a adăuga prea multe pagini fenomenului. Secțiunile consacrate raporturilor dintre ortodoxie și mozaism sunt corecte și suficiente, convocarea teologilor, atât cât era necesar. Dar descoperirea orizontului original al despărțirii scriitorului de mozaism și convertirea sunt studiate în toată complexitatea lor. La fel de atent e studiată apropierea și "despărțirea" de Noica. Autorul nu insistă asupra războiului cu pălănișenii și nici asupra felului în care critica hedonistă își descoperă un spațiu privilegiat chiar în mănăstire. Cartea lui Gheorghe Ardeleanu, *N. Steinhardt și paradoxurile libertății* rămâne esențială nu doar pentru înțelegerea unui scriitor, ci și a unui timp al literaturii.